

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**DELIMITING AND CLASSIFYING METONYMY:
THEORETICAL AND EMPIRICAL
CHALLENGES IN COGNITIVE METONYMY
RESEARCH**

Tóth Máté

Témavezető: Dr. habil. Csatár Péter

DEBRECENI EGYETEM

Nyelvtudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2017.

1. Az értekezés célkitűzései, a téma körülhatárolása

1.1 Másodrangú szóképből elsődleges fogalmi művelet

A **metafora** és a **metonímia** vizsgálata évszázadokig elsősorban a **retorika** tárgyköréhez tartozott, mely **szóképek**ként tekintett rájuk. Az alakzatok rendszerén belül elfoglalt helyük, a nekik tulajdonított funkció és jelentőségük megítélése folyamatosan változott. A nyelvészeti iskolák közül elsőként a **strukturális nyelvészet** szentelt kiemelt figyelmet a metafora és a metonímia nyelvészeti szempontú vizsgálatának. Később **Lakoff és Johnson** 1980-ban megjelent *Metaphors We Live By* c. munkája adott forradalmi lökést a metaforára, a metonímiára és a két jelenség egymáshoz fűződő viszonyára irányuló nyelvészeti kutatásoknak. Megközelítésüket nagyban befolyásolták a kor legfrissebb kognitív pszichológiai eredményei, ennek megfelelően elméletük központi megállapítása, hogy a metonímia és a metafora nem pusztán nyelvi díszítőelemek, azaz nem szóképek, hanem az emberi kogníció alapvető műveletei, azaz **gondolatképek**.

A metonímia holisztikus kognitív nyelvészeti szakirodalmában gyakran visszaköszönő megfigyelés, hogy a metonímiának szentelt figyelem eltörpül a metafora iránt tanúsított érdeklődés mellett. A metonímiát sokáig „**a metafora szegény húgaként**” (Brdar és Brdar-Szabó 2014) meglehetősen elhanyagolták, míg a metafora „**a metonímia gazdag rokonaként**” kitüntetett figyelmet élvezett (Ruiz de Mendoza 1999, idézi Brdar és Brdar-Szabó 2014: 315). A **fogalmi metonímiával és metaforával** foglalkozó holisztikus kognitív nyelvészeti munkák alaposabb vizsgálata valóban azt mutatja, hogy **a kortárs metonímiakutatás a metaforakutatás árnyékában fejlődött**. Az egyenlőtlen figyelem eredményeképpen a metonímia kutatása egyrésztől messze **elmarad** a metafora rendkívül intenzív kognitív nyelvészeti vizsgálata mögött, másrésztől pedig meglehetősen **egyirányú** fejlődést mutat.

A metonímiával foglalkozó kutatók figyelme kezdetben elsősorban **a metonímia és a metafora elhatárolására**, ill. nyelvi és fogalmi szinten megragadható **interakciójára** irányult (pl. Barcelona 2000a, Dirven és Pörings 2002). A metonímiakutatás elsődleges célkitűzése később pedig az lett, hogy kimutassák és alátámasszák a fogalmi metonímia **mindenütt tetten érhető** és a fogalmi metaforával szemben **elsődleges** szerepét az emberi gondolkodásban, következtetéseinkben és a természetes nyelvben (pl. Panther és Radden 1999, Panther és Thornburg 2003a).

Ezeknek a törekvéseknek köszönhetően a holisztikus kognitív nyelvészet mára általánosan elfogadott felfogásában a metonímia egy olyan **kognitív mechanizmus**, mely központi és még a metaforáénál is alapvetőbb szerepet játszik a fogalmi és nyelvi szerveződés minden területén. Ennek következtében azonban a metonímia nyelvileg megnyilvánuló jelenségeként való vizsgálata a háttérbe szorult, amit világosan mutat az is, hogy általában **nem tesznek éles különbséget fogalmi és nyelvi metonímiák között**, és a kettő kapcsolatát meglehetősen homályosan fogalmazzák meg. A metonimikus kifejezéseket leggyakrabban egyszerűen a fogalmi metonímiák nyelvi megnyilvánulásainak tekintik. Azonban ha a fogalmi metonímia mindenütt tetten érhető szerepére vonatkozó nézetet a legtágabb értelemben fogadjuk el, akkor **a nyelv alapvetően metonimikus természetű**, amiből viszont az következik, hogy minden egyes nyelvi kifejezés metonimikus. Ez pedig könnyen azt a kedvezőtlen helyzetet eredményezheti, hogy a ‘metonímia’ és különösképpen a ‘metonimikus kifejezés’ fogalma teljesen **parttalanná** válik, amennyiben ez utóbbit **nyelvi szinten is megnyilvánuló tulajdonságait** figyelmen kívül hagyva és kizárólag általános metonimikus fogalmi motiváltságát figyelembe véve definiáljuk.

1.2 Problémafelvetés

Annak eredményeképpen, hogy a metonímia a metafora elhanyagolt hűgából egy mindenütt tetten érhető fogalmi jelenséggé nőtte ki magát, fennáll az a veszély, hogy a holisztikus kognitív nyelvészet általánosan elfogadott ‘metonímia’ fogalma **korlátlaná válik és kiüresedik**. Ez a veszély leginkább két egymással szorosan összefüggő probléma formájában ragadható meg, melyek megoldása nagyban hozzájárulhat annak megszüntetéséhez. Egyrésztől nehéz megkülönböztetni és elhatárolni a legváltozatosabb formát öltő metonimikus jelenségeket az olyan hasonló, rokon jelenségektől, mint a metafora vagy az ún. aktív zóna jelenségek. Itt tehát egy definíciós és elhatárolási problémával állunk szemben, mely a következőképpen fogalmazható meg:

Az elhatárolás problémája (P_{DEL}):

Milyen kritériumok alapján határozható el a metonímia a hozzá kapcsolódó jelenségektől?

Másrésztől a metonímia fogalma **heterogén jelenségek** olyan széles skáláját öleli fel, hogy a metonimikus jelenségek teljes halmazára érvényes általánosítások megfogalmazásának

lehetősége rendkívül korlátozottá válik. Más szóval a második probléma klasszifikációs természetű:

Az osztályozás problémája (P_{CLASS}):

Hogyan osztható a metonímia viszonylag homogén csoportokra?

A metonímia holisztikus kognitív nyelvészeti fogalmát övező megoldatlan elméleti kérdések a jelenség **empirikus vizsgálatát** is megnehezítik, melynek eredményeképpen deficit figyelhető meg a metonímia empirikus kutatásában. A kognitív metonímiakutatásban tapasztalható empíriadeficit nem pusztán az **általánosan elfogadott és gyakorolt módszerek és eljárások hiányára** vezethető vissza, hanem arra a problémára is, hogy a legkülönbébb jelenségek mindent felölelő halmaza meglehetősen nehezen vizsgálható szisztematikusan és empirikus módszerekkel. Ezáltal a (P_{DEL}) és (P_{CLASS}) problémák megoldása nemcsak ahhoz járul hozzá, hogy a metonímia kategóriája ne váljon parttalanná, hanem egy lépéssel közelebb visz a metonimikus jelenségek empirikus tanulmányozhatóságának javításához is.

2. Az alkalmazott módszerek vázolósa

2.1 A (P_{DEL}) és (P_{CLASS}) problémák megközelítése

Egy fogalom parttalansága alapvetően **két stratégia** alkalmazásával válhat kezelhetővé: (i) **szűkebben definiáljuk**, így az általa felölelt jelenségek elhatárolhatóvá válnak más hasonló jelenségektől (P_{DEL}); valamint (ii) **homogén csoportokra osztjuk fel** a fogalom által felölelt jelenségeket, így általánosításokat fogalmazhatunk meg rájuk nézve (P_{CLASS}).

A (P_{DEL}) **probléma** disszertációban vázolt megközelítése a következők kritikai áttekintésén alapul: (i) a metonímia általánosan elfogadott holisztikus kognitív nyelvészeti **definíciói** (pl. Radden és Kövecses 1999, Croft 2002, Barcelona 2000b, 2002, 2003, 2011a, 2011b, Panther és Thornburg 2003b, 2004, 2007, Peirsman és Geeraerts 2006a, 2006b), (ii) a metonímia **mindenütt tetten érhető és elsődleges szerepére vonatkozó nézet** (pl. Radden 2002, 2005, Barcelona 2010, 2011b, 2012, Panther 2005a, 2005b, 2013, Panther és Thornburg 2007, Langacker 2009a, 2009b, Fu 2008, 2012), (iii) **a nyelvi és fogalmi metonímia viszonya**, (iv) a kortárs metonímiakutatásban kirajzolódó **tendenciák** (szűkebb és tágabb értelmezések), valamint (v) **a metafora és metonímia elhatárolhatóságának** lehetőségei fogalmi és nyelvi jellemzőik figyelembe vételével (pl. Radden 2002, Barcelona 2002, 2011a, Warren 1999, 2002, 2004, 2006).

Első lépésben **a nyelvi és fogalmi metonímia pontosabb elkülönítése** mellett érvelek, majd **a metonímia referencialitását** elutasító nézettel szemben sorakoztatok fel új szempontokat, végül pedig **a nyelvi metonímia két olyan tulajdonságára** irányítom a figyelmet, melyek megkülönböztetik azt más kapcsolódó jelenségektől. Az érvelés során három fő forrásból származó példák **introspektív-intuitív elemzésére** támaszkodom: (i) a **szakirodalomból** ismert, (ii) **konstruált**, valamint (iii) irodalmi művekből, filmekből, sorozatokból és online elérhető szövegekből származó **autentikus** példákra.

A (P_{CLASS}) **problémát** a metonímia korábbi osztályozásaiból kiindulva közelítem meg: (i) **a forrás és a cél közötti kapcsolaton** alapuló osztályozások (pl. Norrick 1981, Radden és Kövecses 1999, Peirsman és Geeraerts 2006a), ill. (ii) a metonímia pragmatikai funkciójára koncentráló osztályozások (pl. Warren 1999, 2002, Panther és Thornburg 1999, 2003c). Ugyanakkor (P_{DEL}) megoldására alapozva olyan újszerű osztályozásra teszek javaslatot, mely elsősorban a metonimikus folyamatban résztvevő **mentális tartalmak típusát** (a cél- és forrástartalmak típusát) veszi figyelembe. A (P_{DEL}) probléma tárgyalásához hasonlóan az

általam felállított **öt fő metonímiatípust** szintén a **szakirodalomból** vett és **autentikus** (irodalmi művekből, filmekből, sorozatokból, online elérhető szövegekből, folyóiratokból és hétköznapi beszélgetésekből származó) példák **intuitív-introspektív elemzésével** szemléltetem.

2.3 Esettanulmányok

A dolgozat elméleti eredményeit két kis léptékű, kvázi empirikus, előzetes esettanulmány egészíti ki. Az **első esettanulmányban** egy **céltartomány-vezérelt nyelvközi összehasonlító elemzést** végzek el, mely azt vizsgálja, hogy adott nyelvekben miként beszélnek és gondolkodnak egy **komplex ESEMÉNYRŐL**, a HANGSZEREN VALÓ JÁTÉKRÓL. Első lépésben az általam ismert nyelveket (magyar, német és angol) vizsgáltam intuitív és introspektív módszerrel. Majd a vizsgálat második fázisában számos nyelvből (cseh, finn, francia, holland, lengyel, portugál és brazil portugál, román, japán, olasz, spanyol és mexikói spanyol, thai, libanoni arab, svéd, litván és orosz) gyűjtöttem nyers adatokat egy **fordítási feladatokat tartalmazó kérdőív** segítségével anyanyelvi beszélőktől. Az így nyert fordításokat **introspektív elemzésnek** vettem alá.

A kérdőívben arra kértem a válaszadókat, hogy fordítsák le a *Can you play the guitar?* és további öt angol mondatot az anyanyelvükre, és adják meg az anyanyelvi változat szó szerinti angol átírását, hogy az egyes konceptualizációs stratégiák közötti eltérések egyértelműen kirajzolódhassanak. Továbbá rákérdeztem arra, hogy hogyan változnak a fordításaik, ha a *gitárt* a következőkre cserélik: *hangszer, fuvola, zongora, dob, kürt* és *vuvuzela*. A kérdéses hangszerek kiválasztásánál arra törekedtem, hogy a listán egyaránt szerepeljenek fúvós, húros, vonós és ütőhangszerek, valamint a kategória prototipikus és marginális tagjai is. A kérdés célja az volt, hogy kiderüljön, hogy az egyes nyelvek különbséget tesznek-e a különféle típusú hangszereken kifejtett alapvetően eltérő tevékenységek között, illetve kimutatható-e összefüggés a tevékenység konstruálása és a hangszer prototipikalitása között.

A **második esettanulmányban korpusznyelvészeti eljárások** alkalmazásával amellet érvelek, hogy az illatingereket színekkel jellemző szinesztéziás kifejezések tekintélyes hányada valójában nem metafora, hanem ún. TULAJDONSÁG-metonímia. Javaslatom alátámasztása érdekében olyan **német szinesztéziás jelző-főnév szerkezeteket** vettem alá korpusznyelvészeti vizsgálatnak, melyek a **SZÍNEK** és az **ILLATOK** érzékelési tartományait kapcsolják össze. A vizsgálatához a következő korpuszokat használtam: a német

referenciakorpuszt (Das Deutsche Referenzkorpus, **DeReKo**) az Institut für Deutsche Sprache (IDS) Mannheim **COSMAS II_{web}** keresőszintaxisával, valamint a német nyelv digitális szótárát (Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache, **DWDS**).

Első lépésben olyan melléknév-főnév kombinációkat kerestem, melyekben a melléknév a következő színek egyike: *rot* ('piros'), *grün* ('zöld'), *blau* ('kék'), *gelb* ('sárga'), *weiß* ('fehér'), *schwarz* ('fekete'), *orange* ('narancssárga'), *grau* ('szürke'), *braun* ('barna'), *rosa* ('rózsaszín') és *lila* ('lila'), valamint a német *Duft*, *Geruch*, ill. *Gestank* főnév valamely ragozott vagy ragozatlan formájában szerepel. A találatokat viszonylag nagy kontextussal együtt nyertem ki (egy megelőző és egy rákövetkező bekezdéssel). **Második lépésben** kizártam a vizsgálatból azokat a találatokat, ahol a színnév nem a főnév jelzője volt, vagy a főnév nem szaglóingerre vonatkozott.

Az **utolsó lépésben** a kontextusok kvalitatív elemzése alapján a következő csoportokba soroltam a releváns találatokat: (i) **együttes előforduláson alapuló metonimikus** kifejezések, (ii) **hasonlóságon alapuló metonimikus** kifejezések és (iii) **bizonytalan besorolású/metaforikus** szinesztéziás kifejezések. Utóbbi besorolást azokban az esetekben alkalmaztam, ahol a kontextus elemzése nem támasztotta alá az adott kifejezés metonimikus elemzését, de nem is zárta ki azt, vagy ahol metafora és metonímia közötti interakció volt feltételezhető.

3. Az eredmények tézisszerű felsorolása

3.1 A (P_{DEL}) probléma megoldása

A metonímia holisztikus kognitív nyelvészeti fogalmát és a metonímia metaforától való megkülönböztetését áttekintve rámutatok, hogy a metonímia más rokon jelenségektől való elhatárolása tisztán konceptuális természetű elméleti fogalmak alkalmazásával (pl. fogalmi tartomány, kontiguitás, hasonlóság, leképezés, kiemelés) számos akadályba ütközik, mivel ezek az elméleti fogalmak maguk is lazán definiáltak, és empirikusan nehezen hozzáférhető jelenségeket takarnak (vö. Barnden 2010). Bár a metonimikus és metaforikus jelenségek értelmezésében és elemzésében játszott kulcsfontosságú szerepük megkérdőjelezhetetlen, (P_{DEL}) megközelítésében a metonímia nyelvi szinten is megnyilvánuló tulajdonságainak figyelembe vételét javaslom alternatívájként.

A kognitív metonímiakutatásban a nyelvi metonímiát leggyakrabban egyszerűen a fogalmi metonímia nyelvi megvalósulásaként definiálják. Ezzel szemben hipotézisem szerint a fogalmi metonímiák által kiaknázott fogalmi összefüggések nem feltétlenül eredményeznek nyelvi metonímiákat, más szóval a nyelvi metonímiák olyan sajátosságokkal rendelkeznek, melyek megkülönböztetik őket azoktól a rokon jelenségektől, melyek hasonló fogalmi összefüggéseken alapulnak.

A nyelvi metonímiák egyik ilyen sajátossága lehet referencialitásuk. Ezzel szemben a kognitív metonímiakutatás általában elutasítja, hogy a metonímia szükségképpen referenciális természetű lenne. Ennek háttérében két tényező állhat: Egyrészt az, hogy elsősorban fogalmi jelenségként tekintenek a metonímiára, másrészt pedig szűken értelmezik a referencia fogalmát. Könnyen belátható, hogy amennyiben egy fogalmi metonímia nyelvi szinten nem jut kifejezésre, akkor nem lehet referenciális; és amennyiben a referencialitást szűken értelmezve a főnévi kifejezésekre korlátozzuk, akkor az igei, melléknévi és propozicionális metonímiák nem minősülnek referenciálisnak. Ugyanakkor ha figyelmünk előterében a nyelvi metonímia áll, a referencia fogalmát pedig kiterjesztjük a mentális tartalmak azon típusaira is, melyeket nem főnévi csoportok jelölnek, azaz a referenciális aktust olyan folyamatként értelmezzük, melynek során bármilyen típusú mentális tartalmat teszünk hozzáférhetővé nyelvi eszközök révén jelentésképzés céljával, akkor a nyelvi metonímia referenciális természetűnek tekinthető.

A nyelvi metonímiák két lényeges szempontból térnek el a mentális tartalmak nyelvi eszközökkel történő aktiválásának egyéb módjaitól: (i) **együttesen aktiválnak** komplex mentális tartalmakat (ii) **implicit módon**. **Együttes aktiválás** alatt azt értem, hogy a **forrást**, a **célt** és a **kettő közötti kapcsolatot** egyszerre, egy egységként aktiválják. Mindezt úgy érik el, hogy egy adott szituáció nyelvi leképezésében **kizárólag a forrástartalom jelenik meg explicit módon**. A (P_{DEL}) problémára adott válasz tehát a következő definíció formájában foglalható össze:

A nyelvi metonímia

- (i) egy fogalmi metonimikus folyamatok által motivált kifejezés,
- (ii) mely – a referenciapont szerkezetekhez hasonlóan – együttesen aktivál komplex mentális tartalmakat (a forrást, a célt, és a kettő közötti kapcsolatot),
- (iii) miközben a céltartalom, valamint a cél- és forrástartalom közötti kapcsolat nyelvi szinten nem jelenik meg explicit módon, vagy csak marginálisan vagy sematikusán jut kifejezésre.

A nyelvi metonímia mindkét említett tulajdonsága különböző **fokozatokat mutat**. A forrástartalom **aktiváltságának mértéke** összefüggésben áll az adott kifejezés konvencionalizáltságával. Minél konvencionalizáltabb egy metonimikus kifejezés, annál kevésbé aktivált a forrástartalom a jelentésképzés szempontjából. Az egyes metonimikus kifejezések **implicitiségének mértéke** pedig szorosan összefügg a metonimikus értelmezés mellett szóló kontextuális támogatás mértékétől. A legnagyobb fokú implicitiséget az illokúciós, a propozicionális és a kétszeresen igaz metonímiák mutatják, hiszen csak a **tágabb kontextus** fényében értelmezhetőek metonimikusan. A prototipikus, lexikális szinten megjelenő metonímiák kevésbé implicitek, mivel metonimikus értelmezésüket **közvetlen kontextusuk** váltja ki. A grammatikai kategóriaváltással járó metonímiák (pl. tulajdonnévből köznévvé, megszámlálhatatlan főnévből megszámlálható főnévvé, konverzió) implicitisége még kisebb mértékű, köszönhetően annak, hogy a metonimikus együttes aktiválási folyamatot változások jelzik a forráselem **morfoszintaktikai viselkedésében** is (pl. a ragozásban vagy a névelőhasználatban). Egyes metonimikus szóösszetételek és a deriváció révén képzett szavak ilyen tekintetben legfeljebb csak határesetnek tekinthetőek, hiszen esetükben vagy megjelenik nyelvileg mind a forrás-, mind pedig a céltartalom, vagy egyszerűen **explicit módon jelöltek**.

Az együttes aktiválás és az implicitiség tekintetében a nyelvi metonímia jól elkülöníthetővé válik az **aktív zóna jelenségektől** és a **nyelvi metaforától**. Az előbbieket

esetében nem aktiválódnak komplex tartalmak, és a nem aktivált zónák is megjelennek explicit módon, míg az utóbbiak esetében a kifejezés metaforikus értelmezését követően a forrástartalom már nem aktív. Ezen túlmenően a nyelvi metaforák a forrás- és a céltartalom között nem egyetlen kapcsolatot aktiválnak, hanem számos megfelelés lehetőségét nyitják meg, melyek eltérő mértékben aktiválódhatnak. Implicitségük tekintetében abban térnek el a nyelvi metonímiáktól, hogy a céltartalmuk rendszerint nyelvileg is megjelenik a forrástartalom mellett egy adott szituáció leképezésében. Fontos megjegyezni azonban, hogy az implicitség és az aktiváltság által mutatott eltérő fokozatok következtében a bizonytalan esetek nem kizárhatóak.

3.2 A (P_{CLASS}) probléma megoldása

A nyelvi metonímia kategóriája, még ha a fent vázolt módon szűkebben is definiáljuk, heterogén jelenségek rendkívül széles skáláját öleli fel. Tudomásom szerint mindeközéig nem született olyan **osztályozás**, mely az egyes metonímiákat **az aktivált mentális tartalmak típusát figyelembe véve** tipologizálná. A (P_{CLASS}) probléma megoldásaként amellet érvelek, hogy a metonímiák jól osztályozhatóak a forrástartalom típusa szerint, mely felosztás tovább finomítható a célhoz hozzáférést biztosító forrástartalom típusa szerint.

Az aktivált mentális tartalom típusának megfelelően a következő osztályokat javaslom: **DOLOG-, TULAJDONSÁG-, ESEMÉNY-, PROPOZÍCIÓ- és illokúciós metonímiák**. Az egyes csoportokon belül további alcsoportokat állíthatunk fel a forrástartalom típusa szerint, így például a DOLOG-metonímiák kategóriáján belül beszélhetünk DOLOG-DOLOG- vagy éppen TULAJDONSÁG-DOLOG-metonímiákról. A metonímiák tartalomalapú osztályozásának előnye, hogy a mentális tartalmak egyes típusait általában meghatározott típusú nyelvi egységek aktiválják. Például azok a metonímiák, melyek forrása egy DOLOG, általában főnévi kifejezésként jelennek meg, ahol a forrás egy TULAJDONSÁG, ott melléknévi formát ölt a nyelvi metonímia, az ESEMÉNYEK esetében pedig igeként jelenik meg.

A nyelvi metonímia által aktivált **tartalmak típusa**, az aktivált **tartalmak közötti viszony**, és **a tartalmak jelentésképzésben játszott szerepe** összefüggést mutatnak. Példának okáért a DOLOG-metonímiák által aktivált tartalmak gyakran fizikai kontiguitáson alapuló viszonyban vannak egymással, és a jelentésképzés kezdeti szakaszában, nevezetesen a propozicionális jelentés kidolgozásának első lépéseként a referencia rögzítésében játszanak kiemelt szerepet, míg a PROPOZÍCIÓ-metonímiák által aktivált tartalmak elvontabb kontiguitáson alapuló viszonyban vannak egymással, és az explikatúrák, ill. implikatúrák

kidolgozásához járulnak hozzá. A három szempont integratív keretben történő vizsgálata révén pontosabb képet kaphatunk a metonimikus kifejezések működéséről.

3.3 Az esettanulmányok eredményei

A dolgozatban bemutatott kvázi empirikus esettanulmányok **két viszonylag elhanyagolt metonímiatípus** előzetes vizsgálatára tesz kísérletet. Az **első esettanulmány** egy **komplex esemény** (HANGSZEREN VALÓ JÁTÉK) konceptualizációjának és verbalizálásának alapvető lehetőségeivel foglalkozik számos nyelvet figyelembe véve. Elemzéseim azt mutatják, hogy a **HANGSZEREN VALÓ JÁTÉK komplex eseményéről valamennyi vizsgált nyelv metonimikus és/vagy metaforikus konceptualizációs stratégiák segítségével gondolkodik**. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a **metonimikus fogalomalkotási stratégiák nem minden esetben eredményeznek nyelvi metonímiákat**, hanem explicitebb kifejezések (pl. a magyarban főnévből képzett igék) formájában jelennek meg. A **második esettanulmány** egy TULAJDONSÁG-metonímiát vizsgál korpusznyelvészeti eljárással. A tanulmány legfontosabb eredménye az a hipotézis, miszerint **a jelzői melléknév + főnév formát öltő német szín-illat szinesztéziás kifejezések döntő többsége nem metafora, hanem TULAJDONSÁG-metonímia**.

3.4 Az eredmények összegzése

(P_{DEL}) megoldásaként a **nyelvi metonímiát olyan kifejezésként definiálom, mely implicit módon és együttesen aktivál bármilyen típusú mentális tartalmakat**. Definícióm a nyelvi metonímia két aspektusát emeli ki: (i) a céltartalom mindig implicit, és (ii) mind az implicit céltartalom, mind pedig az explicit forrástartalom aktív. Ez a két sajátosság bizonyos esetekben **elhatárolhatóvá teszi a nyelvi metonímiát a nyelvi metaforától és az aktív zóna jelenségektől**. **Tartalomalapú osztályozásom** a metonímia egy eddig figyelmen kívül hagyott tényezőjét veszi alapul, és a korábbi kontiguitásalapú és pragmatikai irányultságú megközelítésekkel integrálva sikeresen járul hozzá a (P_{CLASS}) probléma megoldásához, azaz viszonylag **homogén csoportokat eredményez**, melyek éppen homogenitásuknak köszönhetően hatékonyabban tanulmányozhatók empirikusan, következésképpen lehetővé teszik, hogy általánosításokat fogalmazzunk meg róluk. Végezetül pedig esettanulmányaim két olyan metonímiatípus kiinduló vizsgálatát kínálják, melyeknek a kognitív metonímiakutatás mindezidáig viszonylag kevés figyelmet szentelt.

Hivatkozott szakirodalom

- BARCELONA, A. (ed.) (2000a): *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- BARCELONA, A. (2000b): On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual metaphor. In: Barcelona, A. (ed.): *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 31–58.
- BARCELONA, A. (2002): Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive linguistics: An update. In: Dirven, R. & Pörings, R. (eds.): *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 209–277.
- BARCELONA, A. (2003): Metonymy in cognitive linguistics: An analysis and a few modest proposals. In: Cuyckens, H., Panther, K.-U. & Berg, T. (eds.): *Motivation in Language: Studies in Honor of Günter Radden*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 223–255.
- BARCELONA, A. (2010): Metonymy in conceptualization, communication, language and truth. In: Burkhardt, A. & Nerlich, B. (eds.): *Tropical Truth(s): The Epistemology of Metaphor and other Tropes*. Berlin/New York: de Gruyter, 271–295.
- BARCELONA, A. (2011a): Reviewing the properties and prototype structure of metonymy. In: Benczes, R., Barcelona A. & Ruiz de Mendoza Ibañez, F. J. (eds.): *Defining Metonymy in Cognitive Linguistics: Towards a Consensus View*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 7–57.
- BARCELONA, A. (2011b): Metonymy is not just a lexical phenomenon: On the operation of metonymy in grammar and discourse. In: Nils-Lennart, J., Minuch, D. & Alm-Arvius, C. (eds.): *Selected Papers from the Stockholm 2008 Metaphor Festival*. Stockholm: Stockholm University Press, 3–40.
- BARCELONA, A. (2012): Metonymy in, under and above the lexicon. In: Alegre, M., Moyel, S. M., Pladevall, E., & Tubau, S. (eds.): *At a Time of Crisis: English and American Studies in Spain. Works from the 35th AEDEAN Conference UAB/Barcelona 14-16 November 2011*. Barcelona: Departament de Filologia Anglesa i de Germanística, Universitat Autònoma de Barcelona – AEDEAN, 254–271.
- BARNDEN, J. A. (2010): Metaphor and metonymy: Making their connections more slippery. *Cognitive Linguistics* 21-1, 1–34.
- BRDAR, M. & BRDAR-SZABÓ, R. (2014): Where does metonymy begin? Some comments on Janda (2011). In: *Cognitive Linguistics* 25-2, 313–340.
- CROFT, W. (2002): The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies. In: Dirven, R. & Pörings, R. (eds.): *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 161–205.
- COSMAS II-WEBDIENST (<https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/>)
- DAS DEUTSCHE REFERENZKORPUS (<http://www1.ids-mannheim.de/kl/projekte/korpora.html>)
- DIGITALES WÖRTERBUCH DER DEUTSCHEN SPRACHE (<http://dwds.de/>)
- DIRVEN, R. & PÖRINGS, R. (eds.) (2002): *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

- FU, X. (2008): Metonymy and metaphor: Continuum or hierarchy? In: Wallace, D. (ed.): *Wellington Working Papers in Linguistics*. Vol. 20. Victoria University of Wellington, School of Linguistics and Applied Language Studies, 65–88.
- FU, X. (2012): *Metonymy at the Interface of Cognition and Communication. Metonymy in Mind, Language, and Dialogic Conversation*. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing.
- LAKOFF, G. & JOHNSON, M. (1980): *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LANGACKER, R. W. (2009a): *Investigations in Cognitive Grammar*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- LANGACKER, R. W. (2009b): Metonymic grammar. In: Panther, K.-U., Thornburg, L. L., & Barcelona, A. (eds.): *Metonymy and Metaphor in Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 45–71.
- NORRICK, N. R. (1981): *Semiotic Principles in Semantic Theory*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- PANTHER, K.-U. (2005a): The role of conceptual metonymy in meaning construction. In: Ruiz de Mendoza Ibañez, F. J. & Peña Cervel, S. M. (eds.): *Cognitive Linguistics: Internal Dynamics and Interdisciplinary Interaction*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 353–386.
- PANTHER, K.-U. (2005b): Metonymic reasoning inside and outside language. In: Makkai, A., Sullivan, W. J., & Lommel, A. R. (eds.): *LACUS Forum XXXI: Interconnections*. Houston, Tex.: LACUS.
- PANTHER, K.-U. (2013): 15 Fragen über Metaphernforschung an Klaus-Uwe Panther. In: *metaphorik.de* 23/2013, 53–58.
- PANTHER, K.-U. & RADDEN, G. (eds.) (1999): *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- PANTHER, K.-U. & THORNBURG, L. L. (1999): The potentiality for actuality metonymy in English and Hungarian. In: Panther, K.-U. & Radden, G. (eds.): *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 333–357.
- PANTHER, K.-U. & THORNBURG, L. L. (eds.) (2003a): *Metonymy and Pragmatic Inferencing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- PANTHER, K.-U. & THORNBURG, L. L. (2003b): Introduction: On the nature of conceptual metonymy. In: Panther, K.-U. & Thornburg, L. L. (eds.): *Metonymy and Pragmatic Inferencing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1–20.
- PANTHER, K.-U. & THORNBURG, L. L. (2003c): Metonymies as natural inference and activation schemas: The case of dependent clauses as independent speech acts. In: Panther, K.-U. & Thornburg, L. L. (eds.): *Metonymy and Pragmatic Inferencing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 127–147.
- PANTHER, K.-U. & THORNBURG, L. L. (2004): The role of conceptual metonymy in meaning construction. In: *metaphorik.de* 6, 91–116.
- PANTHER, K.-U. & THORNBURG, L. L. (2007): Metonymy. In: Geerearts, D. & Cuyckens, H. (eds.): *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. New York: Oxford University Press, 236–263.

- PEIRSMAN, Y. & GEERAERTS, D. (2006a): Metonymy as a prototypical category. In: *Cognitive Linguistics* 17-3, 269–316.
- PEIRSMAN, Y. & GEERAERTS, D. (2006b): Don't let metonymy be misunderstood: An answer to Croft. In: *Cognitive Linguistics* 17-3, 227–335.
- RADDEN, G. (2002): How metonymic are metaphors? In: Dirven, R. & Pörings, R. (eds.): *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 407–434.
- RADDEN, G. (2005): The ubiquity of metonymy. In: Otal Campo, J. L., Ferrando, I. N. & Fortuño, B. B. (eds.): *Cognitive and Discourse Approaches to Metaphor and Metonymy*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I., 11–28.
- RADDEN, G. & KÖVECSES, Z. (1999): Towards a theory of metonymy. In: Panther, K.-U. & Radden, G. (eds.): *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 17–61.
- RUIZ DE MENDOZA IBÁÑEZ, F. J. (1999): *Introducción a la teoría cognitiva de la metonimia*. Granada: Método Ediciones.
- WARREN, B. (1999): Aspects of referential metonymy. In: Panther, K.-U. & Radden, G. (eds.): *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 121–135.
- WARREN, B. (2002): An alternative account of the interpretation of referential metonymy and metaphor. In: Dirven, R. & Pörings, R. (eds.): *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 113–130.
- WARREN, B. (2004): Anaphoric pronouns of metonymic expressions. In: *metaphorik.de* 7, 105–114.
- WARREN, B. (2006): *Referential metonymy*. Scripta Minora of the Royal Society of Letters at Lund, 2003–2004: 1. Stockholm: Almqvist and Wiksell International.

Nyilvántartási szám: DEENK/111/2017.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Tóth Máté
Neptun kód: YGFPXF
Doktori Iskola: Nyelvtudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10036973

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Idegen nyelvű, hazai könyvrészletek (1)

1. **Tóth, M.**: Kognitive und sprachliche Aspekte in der Interpretation von Grenzfällen zwischen Metapher und Metonymie.
In: A szaván fogott gondolat : ünnepi könyv Kocsány Piroska tiszteletére. Szerk.: Iványi Zsuzsanna, Pethő Gergely, Printart-Press Kft., Debrecen, 351-361, 2011. ISBN: 9789630830478

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

2. **Tóth, M.**: Csátár, Peter: Data Structure in Cognitive Metaphor Research. *Metalinguistica* Band/Volume 26, edited by András Kertész. Frankfurt am M., Berlin, Bern, Bruxelles, Oxford, Wien: Peter Lang, 2014. 149 lap.
Debr. szle. 22 (4), 394-397, 2014. ISSN: 1218-022X.

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

3. **Tóth, M.**: Farbige Düfte: Metonymie und verbale Synästhesie.
Argumentum. 12, 152-170, 2016. ISSN: 1787-3606.

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (3)

4. **Tóth, M.**: Preliminaries to a content-based classification of metonymy.
Sprachtheor. ger. Linguist. 25.2, 119-150, 2015. ISSN: 1218-5736.
5. **Tóth, M.**: Das Problem der Abgrenzung der Metonymie von der Metapher.
Spracht. German. Linguist. 21.1, 25-53, 2011. ISSN: 1218-5736.
6. **Tóth, M.**: Helge Skirl: Emergenz als Phänomen der Semantik am Beispiel des Metaphernverstehens: Emergente konzeptuelle Merkmale an der Schnittstelle von Semantik und Pragmatik. Tübingen 2009. 187 Seiten.
Spracht. German. Linguist. 21.1, 102-107, 2011. ISSN: 1218-5736.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

7. **Tóth, M.**: Egy esemény-metonímia vizsgálata kontrasztív adatok tükrében.

In: Nyelv, társadalom, kultúra : interkulturális és multikulturális perpektívák I-II.: XXIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Szerk.: Ladányi Mária, Vladár Zsuzsa, Hrenek Éva, MANYE ; Tinta Könyvkiadó, Budapest, 146-152, 2014, (A MANYE Kongresszusok előadásai = Proceedings of the HAALT Congresses, ISSN 1786-545X ; 10.) ISBN: 9786155219665

Idegen nyelvű konferencia közlemények (1)

8. **Tóth, M.**: Ereignis-Metonymien im Licht kontrastiver Daten.

In: Aktuelle Tendenzen in der Gegenwartsgermanistik. Symposium ungarischer Nachwuchsgermanisten. Hrsg.: Tamás Kispál, Judit Szabó, Lang, Frankfurt am Main etc., 55-68, 2015, (Szegediner Schriften zur germanistischen Linguistik, ISSN 2192-6859 ; 5.) ISBN: 9783631659410

További közlemények

Idegen nyelvű, hazai könyvek (1)

9. Szerk. Majoros, K., **Tóth, M.**, Trippó, S.: Neue Methoden der Datenverarbeitung in der Germanistik [Debrecen, 2014.05.30-2014.05.31.: Argumentum Sondernummer]. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 170 p., 2016.

Idegen nyelvű, külföldi könyvek (1)

10. Szerk. Haase, Z., Majoros, K., **Tóth, M.**: Sprachtheorie und germanistische Linguistik: Reisen durch Sprachlandschaften I-II. [26 (2016)] Festschrift für Jiří Pilarský zum 60. Geburtstag [elektronikus dokumentum]. Nodus Publikationen - Wissenschaftlicher Verlag, Münster, 2016.

Idegen nyelvű közlemények hazai folyóiratban (1)

11. **Tóth, M.**: Walther Kindt: Irrtümer und andere Defizite in der Linguistik: Wissenschaftslogische Probleme als Hindernis für Erkenntnisfortschritte. Frankfurt am Main: Lang, 2010, viii, 179 Seiten.

Argumentum. 8, 67-72, 2012. ISSN: 1787-3606.

Idegen nyelvű közlemények külföldi folyóiratban (2)

12. **Tóth, M.**: Enikő Németh T., Károly Bibok (eds.): The Role of Data at the Semantics-Pragmatics Interface. Berlin, New York: de Gruyter, 2010. (Mouton Series in Pragmatics 9) 426 pp.
Sprachf. German. Linguist. 23.2, 222-231, 2013. ISSN: 1218-5736

13. **Tóth, M.:** Gisa Rauh: Syntaktische Kategorien: Ihre Identifikation und Beschreibung in linguistischen Theorien. Tübingen: Stauffenburg, 2011. X,369 Seiten.
Spracht. German. Linguist. 22.2, 218-225, 2012. ISSN: 1218-5736.

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2017.04.21.

